

PR. DANIEL BENGA

MARII REFORMATORI LUTERANI
și BISERICA ORTODOXĂ

*Contribuții la tipologia relațiilor luterano-ortodoxe
din secolul al XVI-lea*

Cuprins

Cuvânt înainte	9
Prefața autorului	14
Index alfabetic al prescurtărilor celor mai citate lucrări.....	17
1. Prolegomene sau despre dimensiunile și limitele întâlnirii dintre Ortodoxia și luteranismul secolului al XVI-lea.....	21
1.1. Întâlnirea dintre creștini, o întâlnire anamnetică	22
1.2. Întâlnirea dintre Ortodoxie și luteranism văzută ca o întâlnire personală	24
1.3. Limitele întâlnirii dintre Ortodoxie și luteranism: elementele fondului intim-străin.....	26
2. Delimitarea tematicii. Izvoarele și stadiul cercetărilor	30
2.1. Delimitarea tematicii	30
2.2. Izvoarele	34
2.3. Stadiul cercetărilor	38
3. Premize istorice fundamentale care au determinat relațiile dintre luteranism și ortodoxie în secolul al XVI-lea	45
3.1. Umanismul ca premiză a relațiilor ortodoxo-luterane.....	45
3.2. Prezența turcească în Europa de Est, factorul care a îndreptat privirea reformatorilor luterani către Răsărit.....	51
3.3. Ortodoxia în conștiința Apusului la începutul secolului al XVI-lea	56
4. Începuturile: Martin Luther și atitudinea sa față de Ortodoxie.....	60
4.1. Preliminarii	60
4.2. Cunoașterea limitată a Bisericilor și a teologiei ortodoxe din secolul al XVI-lea de către Martin Luther.....	63
4.3. Atitudinea lui Martin Luther față de Biserica Ortodoxă în Disputa din Leipzig – 1519	66
4.4. Luther în fața Tradiției: Sfinții Părinți, Sinoadele Ecumenice și Simbolurile de credință.....	72
4.5. Alte referiri ale lui Luther cu privire la practica și învățătura Bisericii Ortodoxe	81

4.6. A încercat Luther, împreună cu un învățat din Moldova, să traducă Evangheliile și Epistolele Sfântului Apostol Pavel în limba română?.....	86
4.7. Concluzii.....	92
5. Philipp Melanchthon, atitudinea sa față de Biserica Ortodoxă și relațiile sale cu teologi, umaniști și laici ortodocși	96
5.1. Scurtă introducere în viața și opera lui Philipp Melanchthon....	96
5.2. Cunoașterea Bisericii Ortodoxe și atitudinea lui Melanchthon față de Ortodoxie	106
5.2.1. Melanchthon în fața Tradiției Bisericii vechi: Părinții Răsăriteni, Simbolurile de credință și Sinoadele Ecumenice... ..	106
5.2.2. Apelul lui Melanchthon la unele dintre învățăturile și practicile Bisericii Ortodoxe.....	114
5.3. Corespondența umanistului ortodox grec Antonios Eparchos din Veneția cu Philipp Melanchthon	118
5.4. Relațiile personale ale lui Philipp Melanchthon cu umaniști, teologi și învățați ortodocși (1541-1559).....	135
5.4.1. Profesorul grec Franciscus Magera din Patras și întâlnirea lui cu Philipp Melanchthon	136
5.4.2. Întâlnirea dintre Melanchthon și Jacob Heraclid Despotul	143
5.4.3. Vizita lui Ștefan din Cezareea Capadociei și a unui grec anonim din Nauplia la Melanchthon în Wittenberg	157
5.4.4. Philipp Melanchthon și diaconul ortodox Dimitrie	161
5.4.4.1. Diaconul Dimitrie – scurtă prezentare a vieții acestuia	161
5.4.4.2. Relația dintre Melanchthon și Diaconul Dimitrie....	173
5.4.4.3. Încercarea lui Melanchthon de a începe un dialog teologic cu Patriarhul Constantinopolului Ioasaf al II-lea prin intermediul Diaconului Dimitrie –1559	181
5.4.4.4. Traducerea greacă a Confesiunii Augustane	188
5.5. Concluzii.....	196
6. Primus Truber, colaboratorii săi și relațiile lor cu Biserica Ortodoxă.....	201
6.1. Primus Truber și Hans von Ungnad. Întemeierea tipografiei din Urach	201
6.2. Doi călugări uscoci ortodocși participă la tipărirea de cărți protestante în Urach	211
6.3. Influențe ortodoxe asupra concepției lui Primus Truber despre limbă.....	217

6.4. Încercările propagandistice protestante ale grupului din Urach în spațiul ortodox est-european.....	221
6.4.1. Încercarea de câștigare a diaconului Dimitrie la opera de traducere, tipărire și răspândire a tipăriturilor printre ortodocși	222
6.4.2. Răspândirea tipăriturilor în țările ortodoxe.....	227
6.4.3. Misiunea lui Wolf Schreiber în Moldova	232
6.5. Prima descriere a practicilor și ritualurilor Bisericilor Ortodoxe făcută în Apus de către un reformator luteran: descrierea lui Primus Truber – 1562.....	240
6.6. Concluzii.....	246
7. Umanistul și reformatorul David Chytraeus și redescoperirea Bisericilor Ortodoxe în Germania secolului al XVI-lea	250
7.1. Scurtă introducere în viața, opera și activitatea lui David Chytraeus (1530-1600).....	251
7.2. Întâlnirea lui Chytraeus cu teologii greci Michael din Tesalonic și Jacob Paleologul din Chios	259
7.3. Oratio de Statu Ecclesiarum hoc tempore in Graecia, Asia, Africa... – 1569	263
7.3.1. Izvoarele folosite de Chytraeus la redactarea discursului său	264
7.3.2. Initio autem aeterno Deo toto pectore gratias ago...	267
7.3.3. Descrierea Patriarhiilor Ortodoxe Răsăritene	270
7.3.4. Descrierea celorlalte Biserici creștine din Asia și Africa: Georgienii, Armenii, Nestorienii, Maroniții, Jacobiții și Etiopienii	278
7.3.5. Cunoștințele și atitudinea lui Chytraeus cu privire la învățătura, cultul și spiritualitatea Bisericilor Ortodoxe.....	291
7.3.6. Evaluarea finală a lucrării „Oratio“	296
7.4. Documente publicate de Chytraeus cu privire la Bisericile Ortodoxe, ca anexă la „Oratio“	299
7.5. Disputa dintre David Chytraeus și iezuitul Antonio Possevino (1533-1611) cu privire la „Oratio“	306
7.6. Concluzii.....	311
8. Corespondența dintre Patriarhul Ieremia al II-lea al Constantinopolului și teologii luterani din Tübingen – 1573-1581. 315	
8.1. Începuturile corespondenței	317
8.1.1. Trimisul imperial la Poarta Otomană, David von Ungnad, și predicatorul Stephan Gerlach.....	317

8.1.2. Umanistul și filoelenul Martin Crusius, inițiatorul dialogului.....	322
8.1.3. Primele schimburi de scrisori până la trimiterea Confesiunii Augustane – 15 septembrie 1574	327
8.1.4. De la trimiterea Confesiunii Augustane până la primul răspuns teologic al Patriarhului Ieremia II – 15 mai 1576.....	338
8.2. Cele trei răspunsuri teologice ale Patriarhului Ieremia al II-lea cu privire la Confessio Augustana Graeca și contra-răspunsurile teologilor luterani din Tübingen	344
8.2.1. Poziția oficială a Patriarhului Ieremia II față de Confesiunea Augustană Greacă – Primul răspuns teologic al Patriarhului Ieremia al II-lea – 15 mai 1576.....	346
8.2.2. De la încercarea de unire la apologetică – Primul răspuns al teologilor luterani din Tübingen – 18 iunie 1577 ...	365
8.2.3. Cine se află în posesia adevăratei învățături ? – Al doilea răspuns al Patriarhului Ieremia al II-lea – mai 1579.....	378
8.2.4. O nouă apărare și justificare a propriei învățături – Al doilea răspuns al teologilor luterani din Tübingen – 24 iunie 1580.....	386
8.2.5. De dragul prieteniei – Φιλίας ἕνεκα – Al treilea răspuns al Patriarhului Ieremia al II-lea – 6 iunie 1581.....	388
8.2.6. „Că noi nu suntem eretici!“ – Al treilea răspuns al teologilor luterani din Tübingen – decembrie 1581.....	392
8.3. Între înnoire și superstiție: axiomele hermeneutice, consensurile și dezacordurile din cadrul dialogului	394
8.4. Relațiile personale dintre teologii luterani și cei ortodocși participanți la acest dialog și contribuția lor la apropierea și cunoașterea luteranismului și a Ortodoxiei în secolul al XVI-lea....	402
8.4.1. Relațiile umanistului și filoelenului Martin Crusius cu ortodocșii greci	403
8.4.2. Stephan Gerlach și relațiile sale cu teologii și ierarhii ortodocși.....	414
8.4.3. Salomon Schweigger: descrierea religiei grecilor, călătoria în Orientul ortodox și relațiile sale cu ierarhi și teologi ortodocși	417
8.5. Disputele interconfesionale provocate de dialogul dintre Ieremia II și teologii din Tübingen în secolul al XVI-lea	420
8.6. Evaluarea acestei corespondențe în dialogurile ecumenice ale secolului al XX-lea.....	429
8.7. Concluzii.....	440
9. Concluzii generale: o încercare de tipologie	446

10. Index alfabetic al prescurtărilor titlurilor revistelor de specialitate, al dicționarelor, enciclopediilor și lexicoanelor folosite la redactarea lucrării de față, cu indicarea locului și anilor de apariție	457
11. Bibliografie.....	461
11.1. Izvoare	461
11.1.1. Arhive și centre de documentare	461
11.1.2. Lucrări tipărite	461
11.2. Literatură secundară	470
11.3. Articole biografice și bibliografice din enciclopedii, lexicoane, dicționare și biografii	495